

דמותה של מרים הנביאה

[א] כשהיו ישראל במדבר בצאתם ממצרים, זכו למן בזכות משה רבינו. זכו לצל-מגן של עננים בזכות אהרן הכהן. זכו לבארה של מרים, ולשתות מים כדי צרכם בזכות מרים הנביאה (תענית ט, א). מה הקשר בין מרים למים?

[ב] אלא כאשר פרעה גזר על ישראל "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו" קם עמרם, גדול הדור, ופרש מאשתו בטענה "לשואו אנו עמלים". בעקבות זאת פרשו רבים מבני ישראל מנשותיהם. קמה בתו הצעירה מרים, והיתה אז רק בת חמש (!) והטיחה בו מוסר:

"אמרה לו בתו: אבא, קשה גזירתך יותר משל פרעה. שפרעה לא גזר אלא על הזכרים, ואתה גזרת על הזכרים ועל הנקיבות. פרעה לא גזר אלא בעוה"ז ואתה בעוה"ז ולעוה"ב. פרעה הרשע ספק מתקיימת גזירתו, ספק אינה מתקיימת. אתה צדיק, בודאי שגזירתך מתקיימת... עמד והחזיר את אשתו, עמדו כולן והחזירו את נשותיהן" (סוטה יב, א).

"ותקח מרים הנביאה אחות אהרן את התף בידה" אחות אהרן ולא אחות משה? אלא שהיתה מתנבאה כשהיא אחות אהרן, ואומרת 'עתידה אמי שתלד בן שיושיע את ישראל'. ובשעה שנולד נתמלא כל הבית כולו אורה. עמד אביה ונִשְׁקָה על ראשה. אמר לה: 'בתי, נתקיימה נבואתיך!' וכיון שהשליכוהו ליאור עמד אביה וטִפְּחָה על ראשה ואמר לה, 'בתי, היכן נבואתיך?' היינו דכתיב 'ותתצב אחותו מרחוק, לדעה לדעת מה יעשה בו' מה יהא בסוף נבואתה (מגילה יד, א). כי היתה בטוחה שנבואתה אמת, היתה כבירת אמונה.

טעם ראשון לזכות לברכת המים, כי עמדה באמונתה על ידי המים [של היאור].

[ג] וכן עוד על נס המים. "ותקח מרים הנביאה אחות אהרן את התף בידה ותצאן כל הנשים אחריה בתופים ובמחולות" (שמות טו, כ). וכתב שם רש"י בשם חז"ל: "בתופים ובמחולות - מובטחות היו צדקניות שבדור שהקדוש ברוך הוא עושה להם נסים, והוציאו תופים ממצרים". וכבר דברנו לפני כמה שבועות את החיוב והמעלה שאדם שר שירה על הנס שנעשה, ואינו אדיש ומאופק, אלא הוא נשא על כנפי התרגשות קודש.

הנה טעם שני שהגיעה מרים למעלתה הגדולה על ידי המים [מי ים סוף].

[ד] עוד זכויות נוספות לה, שתי נשים עבריות היו ראשי המיילדות לישראל במצרים, שפרה ופועה (שמות א, טו). למדונו חז"ל כי "שפרה" היא יוכבד, אמו

של משה, ו"פועה" היא מרים, אחותו של משה. דרשו חז"ל בשמותיהן, כי המעמיקים [כמו רבי מאיר ביומא פג ע"ב] יודעים אופיו של אדם לפי שמו. שפרה היתה משפרת אברי הוולד בצאתו מרחם אמו. ופועה היתה פועה לתינוק להרגיע אותו, וכן היתה "נופעת בו יין" כדי לחזק את הוולד. ועוד אמרו שם (שמות רבה א, יז) "פועה שהופיעה פנים כנגד פרעה וזקפה חוטמה בו, ואמרה לו 'אוי לו לאותו האיש כשיבוא האלוהים ליפרע ממנו!'". נתמלא עליה חמה להרגה. [=ושם האם] 'שפרה' שהיתה משפרת על דברי בתה ומפייסת עליה. אמרה לו [לפרעה] 'אתה משגיח עליה? תינוקת היא, ואינה יודעת כלום!'.

רואים אנו שהיתה אמיצת רוח, ולא חששה למחות על העבירה. רק רכות שנותיה הצילה אותה מנקמת פרעה. חז"ל דורשים פסוקים בדברי-הימים שקוראים למרים "אפרת", כי ישראל פרו ורבו על ידה (שמות רבה א, יז).

מרים היתה אשתו של כלב בן יפונה (סוטה יב, א), הוא המרגל האמיץ שעמד איתן בדעתו מול עשרה מרגלים אחרים. והרי אמרו חז"ל "אין מזווגין לו לאדם אשה אלא לפי מעשיו" (סוטה ב, א) והיא היתה דומה לבעלה, כבירת רוח, אינה חוששת להביע דעתה אפילו אם יודעת שיגערו בה, או יבזו אותה. וכך מדתו של כל מי שהוא ירא אלוקים באמת, רק אהבת האמת יש בלבבו.

גם במדבר, היא היתה מורה לנשים, מלמדת אותן תורה (תרגום על מיכה ו, ד). כלומר לא די שאדם יודע בעצמו את האמת אלא הוא צריך להיות מעוניין שכולם ידעו את האמת. מי שאוהב את הבורא, רוצה בכל כוחו שגם אחרים יאהבו אותו. וכך דרשו חז"ל "ואהבת את ה' אלוהיך" אהבה על הבריות" (ספרי, דברים ו, ד) והאריך בזה הרמב"ם (ספר המצוות, מצות עשה ג).

[ה] ובכן יש לשאול כיצד אירע לה מכשול כבד כזה ונענשה שנעשתה מצורעת על שדיברה על משה רבינו? ולא די בזה אלא כל המחנה כולה, חצי מליון גברים וכמספר הזה נשים, ופי ארבע או חמש הילדים, כולם המתינו לה שבעה ימים ולא המשיכו במסע שלהם, וכך נתפרסם קלונה מול כולם? ולא די בזה, אלא שהתורה לוקחת אותה דוגמא לדורות "זָכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹהֶיךָ לְמִרְיָם בְּדֶרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם" (דברים כד, ט) הרי בכל דוד ודור זוכרים את החטא שלה? והרי פרסום עצום המביש!

המענה הפשוט הוא ללמדנו פגם אמירת לשון הרע, למרות שהיא התכוונה לטובה. היא בסך הכל דרשה טובתה של ציפורה, שבעלה פרש ממנה זה ארבעים

שנה [כדברי רש"י במדבר יא, א – בשם חז"ל]. אע"פ שהיא דברה רק אל אחיה אהרן, ואע"פ שדברה רק אודות אחיה משה [מה שרוב הבריות חושבים שאינו חטא חמור כל כך, כיון שהמידע נשאר תוך המשפחה], ועוד שבאמת משה היה חייב לה על שהיא הצילה את חייו, כשאמרה לבתיה בת פרעה "האלך וקראתי לך אשה מינקת?". ואע"פ שלא דברה רע ממשי, אלא רק הכחישה את עליונותו של משה כנביא, שאינו בדרגא גבוהה יותר משאר הנביאים, וכמו שהם לא פירשו מנשותיהם, לא היה לו למשה לפרוש מאשתו. אלא באמת היא היתה צריכה להוכיח את משה עצמו, בלי נוכחותם של אחרים. מה לה לערב בזה את אהרן? והרי היא האחות הגדולה למשה, ומקובל שעליה להועיל לו! ולכן למרות כוונתה לטובה, נענשה בצורה כה חמורה.

אבל אגלה לכם פן חדש בחטא זה. הרב אברהם קוק מזכיר כי אחד משלש-עשה יסודות אמונתנו, שהרמב"ם פירט אותם אחד אחד בפירוש המשנה בסנהדרין (פרק חלק) הוא כי משה הוא אדון הנביאים, והוא רק הוא זכה לקבל תורה בסיני, ולכן אין יכולת לשום נביא לסתור את דבריו או להחליש את דבריו. וכאשר מרים אמרה כך, נכשלה לפגום באחד מיסודות האמונה. ובאמת דבריו נרמזו בדברי רש"י על פסוק ז' – "לא כן עבדי משה".

ויש לי סיוע לדבריהם מהמקרא עצמו. מדוע הפסוק מסיים "בדרך בצאתכם ממצרים"? (דברים כד, ט) אלא כל ארבעים שנה שנדדו ישראל במדבר, משה היה מלמד לכולם פרטי תורה שבעל פה (כמבואר בעירובין נד, ב). "בדרך בצאתכם **ממצרים**" להוציא אותם מתרבות המצרית, בה היו דבוקים בהיותם במצרים. היו לישראל שיעורי תורה יום יום, וכל מבקשי ה' יצאו אל אהל מועד לשמוע מה שעד כה לא הבינו. כדברי משה אל יתרו חותנו "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחֹתָנֹו, כִּי יָבֹא אֵלַי הָעָם לְדָרוֹשׁ אֵלֹהִים" (שמות יח, טו) ופירש שם תרגום אונקלוס: "לְמַתְּבַע אֲלָפִין מִן קָדָם יי". ואם כך, היה הוא ורק הוא, המלמד דבר אלוקים, מדוע לא הבינה מה השינוי בינו לבין שאר הנביאים? אלא ענוותנותו המופלגת של משה, התנהגותו התמידית בהסתרת כבודו העצמי, הביא אותה לטעות בידיעת מדריגתו. אבל בדיבורה זלזלה באחד מיסודות האמונה.

[ו] נחזור לדבר על דמותה הנפלאה של מרים. על מיתתה כתוב "וַיָּשָׁב הָעָם בְּקֶדֶשׁ, וַתָּמָת שָׁם מִרְיָם וַתִּקָּבֶר שָׁם" (במדבר כ, א). ואמרו חז"ל "ששה [בני אדם] לא שלט בהן מלאך המות, ואלו הן: אברהם יצחק ויעקב משה אהרן **ומרים**... משה אהרן ומרים דכתיב בהו 'על פי ה' '. והא מרים לא כתיב בה על פי

ה'?' אמר ר"א מרים נמי בנשיקה מתה דאתיא 'שם' 'שם' ממשה... שבעה לא שלט בהן רמה ותולעה ואלו הן: אברהם יצחק ויעקב משה אהרן **ומרים** ובנימין בן יעקב".

מה היא "מיתת נשיקה"? ביאר הרמב"ם (מורה נבוכים, ח"ג סוף פרק נא) "כאשר בא [אדם] השלם בימים וקרוב למות, מוסיפה אותה ההשגה [בשלימות] תוספת גדולה, ויגדל הלהט באותה ההשגה והחשק-למושג עד אשר תפרד הנפש מן הגוף אז במצב אותו העונג, ועל ענין זה רמזו חכמים במיתת משה ואהרן ומרים, כי שלושתם מתו בנשיקה".

ומדוע המקרא מודיענו שמתה דוקא בקדש? וגם בתוספת "ותמת שם **ותקבר** שם"? עונה על כך "משך חכמה": "ומרים לא נשאו [השבטים] לקבורה בארץ, אע"פ שהיא מתה בחו"ל, מפני שקדש עיר קצה גבול אדום. ולעתיד יתן הקב"ה [לישראל] את קיני קניזי קדמוני – שזה אדום עמון ומואב – אם כן יהיה הכל שייך לארץ ישראל, ותהא קבורה [שלה] בארץ ישראל... כי כשיבוא משיח, הוא ארץ ישראל".

ואני סבור שהוא הדין אהרן ומשה, הקבורים שם בעבר הירדן, גם היא תוך ארץ ישראל העתיד המובטחת לנו, ונחשב שגם הם זכו לקבורת ארץ הקודש.

[ז] היא האשה הדגולה. היא אחת משבע נביאות שקמו לישראל (מגילה יד,א). היא העמידה את בצלאל בנה החכם, שזכה להכין המשכן במדבר עם כל כלי הקודש. היא שזכתה שיצא ממנה דוד המלך (שמות רבה מח, ד). שכן זה נרמז במקרא "ויהי כי יראו המלכות את האלוהים, ויעש להם בתיים" (שמות א, כא) ומפרש רש"י בשם מדרש הנ"ל: "בתי כהונה ולויה ומלכות שקרוין בתיים. ויבן את בית ה' ואת בית המלך. כהונה ולויה מיוכבד. ומלכות ממרים".

אחיה השילוני אמר לירבעם: "ואותך אקח ומלכת בכל אשר תאווה נפשך, והיית מלך על ישראל" (מלכים-א יא, לז) הרחיב המלבי"ם שם בדברי-נצח נפלאים: "ומלכת בכל אשר תאווה נפשך – אמר לו תנאי אל המלוכה, שטרם ימלוך על העם ימלוך על עצמו. אם ימלוך על כחות נפשו ותאוותיו שיכנעו תחת משמעת השכל אז הוא הראוי למלוך על העם, כמו שכתב הכוזרי (תחילת מאמר ג). וזהו שאמר 'אם תמלוך ותמשול בכל אשר תאווה נפשך - להכניע תאוות נפשך - אז והיית מלך על ישראל'".

ולזאת זכתה מרים, שיש לקרוא גם לה "אימא של מלכות". לא יראה מפני המלך פרעה, אלא יראה מפני צו המצפון, שהוא שליח של בורא העולם. שוב סיכום על

הנקודות שהזכרנו. [א] בזכותה זכו ישראל למים 40 שנה במדבר. [ב] היא נעמדה ליד יאור המים, באמונה שלימה שנבואתה תתקיים [ג] היא היתה פועה לתינוקות כדי להרגיע אותם [ד] לא חששה מפרעה הרשע, ונזפה בו על עריצותו ואכזריותו [ה] בצאתם ממצרים לקחו מרים והנשים איתן תופים כי ידעו מראש שישירו לה' על ישועות שיושיע לישראל בכל צרותיהם [ו] מרים היתה מלמדת לנשים תורת ה'. [ז] גם לעת מיתתה היתה דבקה במחשבות כה קדושות ועילאיות, שהיא מתה מתוך עונג נפשי, הנקראת "נשיקה".